

Halachic Insights into the 15 Stages of the Seder

קדש

SHULCHAN ARUCH Orach Chaim 472:1

(א) יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכל מיד כשתחשך; ואף אם הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצוה למחר ולאכל בשביל התינוקות שלא ישנו, אבל לא יאמר קדוש עד שתחשך.

SHULCHAN ARUCH Orach Chaim 472:9

(ט) שעור הכוס, רביעית לאחר שימזגנו (אם רוצה למזג), וישתה פלו או רבו. ואם יש בו הרבה רביעיות, שותין ממנו כל כך בני אדם כמנין רביעיות שבו. ויש אומרים שצריך לשתות רב הכוס, אפילו מחזיק כמה רביעיות. (וצריך לשתות השעור שלא בהפסק גדול בינותם (בית יוסף בשם רוקח)).

ורחץ

TAZ OH 473 sk 6

(ו) נוטל ידיו לצורך טיבול ראשון. דכל שטיבולו במשקה צריך נטילה. מכאן יש תוכחת מגולה לאותן שאין נזהרין בכל השנה ליטול קודם שיאכל דבר שטיבולו במשקה דמה נשתנה הלילה הזה מכל הימים שבשנה ואם בא לטהר עצמו טפי בלילה זו ה"ל להזהר עכ"פ בימי התשובה שנהגה הכל לאכול פת של ישראל דוקא אלא ודאי שאין כאן אלא חסרון זהירות ואין מדקדקים להשוות מידותיהם:

CHOK YAAKOV 473 sk 28

והל"ח בפכ"ה כ' דהעולם נוהגין שלא ליטול ויש להם על מה שיסמכו שתוס' סוברים כן עכ"ל וזה הוא דעת מהר"מ מרוטנבורג שהביא הטור כאן (ובחנם מתמי' השכ"ג על מהר"ם בזה) וכ"כ המ"א סימן קנ"ח והא דנוטלין בליל זה הוא כאחד מן שאר שינויים שעושין בליל זה כדי שישאלו:

CHAYE ADAM 130:20

(ד) ורחץ - לאחר שקידש, יטול ידיו, דמדינא כל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים. ואף על גב דבזמן הזה אין נוהגין כן רק מי שנוהג בפרישות, מכל מקום בליל פסח נוהגין ליטול כדין נטילה בלא ברכה, כדי לעשות היכר לתינוקות כדי שישאלו:

KITZUR SHULCHAN ARUCH 119:3

אחר - כך ירחוץ ידיו ולא יברך עליהן ומנגבן. וחותר מן הכרפס לעצמו ולכל בני ביתו.

כרפס

SHULCHAN ARUCH Orach Chaim 473:6

(ו) נוטל ידיו לצורך טבול ראשון ולא יברך על הנטילה, ויקח מהכרפס פחות מפזית, ומטבילו בחמץ, ומברך בורא פרי האדמה ואוכל, ואינו מברך אחריו.

RAMBAM Chametz U'Matzah 8:2

מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו ג בחרוסת ואוכל ד כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית.

MAGGID MISHNEH

ב] מתחיל ומברך בפה"א ולוקח ירק וכו'. פי' ואינו מברך לאחריו וכן כתב הרשב"א ז"ל. ושיעור כזית הוא כדעת רבינו לפי שאין אכילה פחותה מכזית. וראיתי מי שכתב כל שהוא לפי שאין זה אלא כדי שישאלו התינוקות:

RESP. TESHUVOT VEHANHAGOT 3:141

"במועדים וזמנים" (ח"ז קפ"ח בהגה"ה) הבאתי בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל טעם המנהג להטמין האפיקומן, שעיקר האפיקומן הוא זכר לפסח (לרא"ש) והיו חייבין להטמינו שבקדשים צריך שמירה ופוסל היסח הדעת, ושפיר המנהג להטמינו דליהוי באפיקומן כעין הפסח. ומצאתי עוד דברים בזה שהושטו שם: "ולפי זה לע"ד לא יפה עושין מה שילדים חוטפין ומטמינים האפיקומן, שביד ילדים לא נקרא שמור כלל, ושוב לא הוה דומיא דפסח שכה"ג פסול. וע"כ נלע"ד שטוב לנהוג שהאמא או מישהו אחר ידעו כל הזמן היכן נמצא האפיקומן המוטמן, ואומרת להם שיקבלו איזה פרס ויגלו, אבל עומדת כל הזמן תחת שמירת האמא היודעת היכן הוא מונח, ובהשגחתה שלא יגעו במצה, ובאופן זה אין היסח הדעת ויש שמירה ובפסח כה"ג כשר לאכילה, אבל אילו יישאר ביד הקטן לגמרי הוה היסח הדעת וחסרון שמירה ובקדשים פסול, וכמבואר בירושלמי פ"א דתרומות, ולסברת הגר"ח הנ"ל שוב לא דמי לק"פ, ושפיר יש הידור כהנ"ל.

אמנם המנהג שתינוקות חוטפין הוא כדי שיישאר ערים עד סוף הסדר שהוא זמן אכילת האפיקומן, אבל להנ"ל צריך דומיא דפסח ששמור ומוטמן כל הזמן בשמירת גדולים דוקא, וכמדומני שאין נוהגין כן, ואולי כיון דאפיקומן זכר בעלמא לק"פ אין מקפידין שיהא בו שמירה כבק"פ. ע"כ.

מגיד

הגדת מעשה נסים לבעל הנתיבות

וּמָה שְׁנֵרָאָה לַתַּת טַעַם בְּמָה הַשְׁלֵא תִיקְנוּ בְּרַכָּה, כִּי עֵינֵינוּ הֵרָאוּת שֶׁבְכָל דָּבָר שֶׁתִּיקְנוּ בְּרַכָּה בְּגוֹף הַמְצוּהָ, לֹא תִיקְנוּ בְּרַכָּה עַל צוּתוֹת הַעֲשִׂיית הַמְצוּת כִּי אֵינוּ בְּדִין לְתַקֵּן עַל בְּרַכָּה ^{אוצר החכמה} עַל בְּרַכָּה, דֵּהָא בְּרַכַּת הַמְזוּזָן גַּם כֵּן מְצוּת עֲשֵׂה דְאֻרִייתָא הִיא, וְלֹא תִיקְנוּ לְבִרְךְ אַקְבִּמוּ"צ לְבִרְךְ עַל הַמְזוּזָן. אֲלֵא וְדָאֵי מִטַּעַם שֶׁכְּתַבְתִּי כִּיּוֹן שֶׁמְבַרְכִין הַשִּׁי"ת בְּגוֹף הַמְצוּהָ, אֵינוּ בְּדִין לְתַקֵּן עַל בְּרַכָּה. וּמִטַּעַם זֶה לֹא תִיקְנוּ ג"כ כֹּאן כִּיּוֹן שֶׁכִּבֵּר תִיקְנוּ בְּרַכָּה אֲגוּף הַגְּאוּלָּה, וְהוּא בְּרַכַּת אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ, לֹא תִיקְנוּ עוֹד בְּרַכָּה אַחֲרַת עַל זֶה:

SHULCHAN ARUCH 473:6

וְיִגְבִּיהַ הַקְּעָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַמְצוּת וְיֹאמַר: הָא לְחֶמְא עֲנִיָּא, עַד מָה נִשְׁתַּנָּה. הִגָּה: וְיֹאמְרוּ בְּלִשׁוֹן שְׁמִיבִינִים הַנְּשִׂימִים וְהַקְּטִינִים, אִו יִפְרֹשׁ לָהֶם הָעֵנִינִן וְכֵן עֲנֶשָׂה ר"י מְלוֹנְדְרִי כָּל הַהִגָּדָה בְּלִשׁוֹן לַעֲזָז, כְּדִי שֶׁיִּבְיִנוּ הַנְּשִׂימִים וְהַקְּטִינִים. (כָּל בּוֹ וּמְהִרִי"ל). וְאִז יִצְוֶה לְהַסִּירָם מֵעַל הַשְּׁלַחַן וְלְהַנִּיחֵם בְּסוֹף הַשְּׁלַחַן כְּאֵלוּ כְּבָר אֶכְלוּ, כְּדִי שֶׁיִּרְאוּ הַתִּינוּקוֹת וְיִשְׁאַלוּ.

רחצה

MISHNAH BERURAH OH 475:1

(א) יטול ידיו וכו' – ר"ל אע"ג שנטל להירקות כמ"ש בסימן תע"ג ס"ו מ"מ כיון דאמר בינתים הגדה והלל חיישינן שמא הסיח דעתו ונגע במקום מטונף שהידיים עסקניות הן:

BIUR HALACHA

(א) יטול ידיו – עיין מ"ב וכתוב בשיבולי הלקט כיון שתלוי הטעם בהיסח הדעת אם ברור לו ששימר ידיו היטב ולא נגע בכתבי הקודש או בשאר דברים המטמאין הידים א"צ לחזור וליטול ידיו שהרי ידיו טהורות מנטילה הראשונה ואם נטל אין לו לברך שמא יהיה ברכה לבטלה עכ"ל וכעין זה כתב המגן אברהם בשם המרדכי ואף דלדינא לדידן בודאי צריך לחזור וליטול ידיו וכדלעיל בסימן קנ"ח ס"ז ובפרט כשלא כוון מתחלה לאכילה עכ"פ אין לו לברך וכמבואר שם והנכון שבאופן זה יטמא ידיו קודם הנטילה כדי שיוכל לברך:

ARUCH HASHULCHAN

ולי נראה עיקר כדברי רבינו הבית יוסף, דכיון דאיפסקא הלכתא בגמרא שם דצריך נטילת ידים פעם שנית, נהי דהטעם הוא משום חשש היסח הדעת, מכל מקום סוף סוף על כל פנים תקינו רבנן כן. ובלייל פסח קפדינן שלא לשנות מכל מה שהנהיגו אותנו. ומי יודע כמה טעמים אחרים יש בזה. וכן המנהג, ואין לשנות.

מוציא - מצה

TUR OH 475

כתב רב אלפס שא"צ אלא ב' מצות אחת פורסה לשנים ומברך על חציה המוציא ועל אכילת מצה וחציה הב' לאפיקומן והשלימה לכריכה וכן כתבו קצת הגאונים ובחילוף מנהגים כתוב אנשי בבל כשחל פסח בשבת מניח פרוסה בין ב' השלימות וכשחל בחול מביא פרוסה ושלימה ומברך עליה ב' ברכות ואנשי א"י בין בחול בין בשבת מניחין פרוסה על השלימה ומברך על השלימה ב' ברכות וכן חילק בעל ה"ג שכתב והיכא דמיקלע פסחא בליל שבת בוצע על תרתין ופרוסה והתוספות כתבו שצריך לעשות ג' כדפרישית וכ"כ רב עמרם ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל.

SHULCHAN ARUCH 475:6

(ו) אכל פחצי זית, וחזר ואכל פחצי זית, יצא, ובלבד שלא ישנה בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פריס. ועי' לקמן סימן תרי"ב (ט"ג).

ARUCH HASHULCHAN OH 202:8

האמנם הטור והש"ע לקמן סי' תרי"ב לענין יוה"כ הביאו שהראב"ד סובר דגם צירוף שתייה הוי כדי אכילת פרס כאכילה ורבים הסכימו לדבריו שכן מפורש בכריתות [י"ב:] לענין טומאה דפסול גווייה דצירוף שתייה כצירוף אכילה ע"ש והרמב"ם עצמו פסק כן בפ"ח מאבות הטומאות ע"ש וצ"ל דס"ל דאין למידין מטומאה ואיסור מטומאה לא ילפינן או שיאמר דכיון דטומאת גווייה הוי מדרבנן לא רצו לחלק בין אכילה לשתייה והנה עכ"פ יש מחלוקת בשיעור צירוף שתיית רביעית והפרש גדול יש ביניהם דכדי אכילת פרס וודאי הוי כג' או ד' מינוטי' וכדי שתיית רביעית וודאי לא יגיע למחצה ולשליש משיעור זה ולפיכך יזהר החסיד בזה כמ"ש בסעיף הקודם או להרגיל א"ע לברך בריך רחמנא וכמ"ש בסעיף ג'.

RESP. CHATAM SOFER 6:23

אמנם לפי לשון השאלה שהרופאים הזהירו מצאת פתח ביתו בתענית משמע כשהם סגורין בביתם אין התענית מזיק להם א"כ יתענו ויהיה סגורים ויתפללו ביחידות ולא יקראו בתורה כי אין זה כדאי לדחות אי' כרת דאורי' אך אם המומחים מסכימים שהתענית עצמו מזיק וכמ"ש מג"א סי' תקע"ו סק"ב אז ישערו הרופאים כמה שיעור לגימה שצריך האדם שיתחזק גופו וינצל מס' סכנה ואותו שיעור קאפע או טע או מרק ישנה פחות פחות מכשיעור מלא לוגמיו וישהה בין שתי' לשתי' כדי אכילת פרס שהוא לכל היותר ט' מינוטי' ולכ"ה הפ' ב' מינוט' כאשר ביארנו בבירור במקום אחר [עי"ל סי' ט"ז] וישתה רק הנאת מעיו ולא הנאת גרונו היינו קאפע וטע בלי צוקר וחלב ומרק בלי מתובל ואם הי' אפשר שלא כדרך אכילתן הי' טפי עדיף וה' הרופא חנם הרופא נאמן יסיר מכם ומכל חולי ישראל כל מיני מחלה ויכתבו ויחתמו לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקני' הכ"ד א"נ. פ"ב נגהי ליום ב' ט"ז אלול תקצ"ו לפ"ק. משה"ק סופר מפפד"מ.

מרור

MISHNAH PESACHIM 39A

משנה. ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחזרת, בתמכא, ובחרחבינא, ובעולשין, ובמרור. יוצאין בהן בין לחין בין יבשין. אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין. ומצטרפין לכזית, ויוצאין בקלח שלהן. ובדמאי, ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שנפדו.

SHULCHAN ARUCH OH 473:5

(ה) אלו ירקות שיוצא בהם ידי חובתו, חזרת, עלשין, תמכא, חרחבינא (פרוש מיני עשבים וירוקים). מרור; ויוצאים בעלין שלהם ובקלחן, אבל לא בשרש, אלא שבעלין אין יוצאין אלא אם כן הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים, אבל לא כבושים, ולא שלוקים ולא מבשלים; וכלם מצטרפים לכזית, שהוא השיעור שלהם, ועקר המצוה בחזרת. ואם אין לו חזרת, יחזר אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים.

CHAZON ISH OH 124

מרורים דקרא, וכנה הח"ס סי' קי"ט כח' זכור סאלח' זלנ"ז
ואריך לזכר שלא לנאה צו עד שיחמרר ונסופו הוא מר כלענה
כמ"ש הח"ס שם ואריך ליקח קדם שיחמרר כל כך.

גורד

KITZUR SHULCHAN ARUCH 119:7

אחר כך נוטל מן המצה התחתונה גם כן כזית, וגם כזית מרור, ונכון לטבלו גם - כן בחרוסת ולנערו מעליו, ומניח את המרור תוך המצה ואומר כן עשה הלל וכו' ואוכל בהסבה.

SEFER HACHINUCH 21

ואחר שאוכלין מן המרור בטיבול, כורכין ממנו על גבי מצה ואוכלין.

שלחו עורד

MISHNAH BERURAH OH 476 sk 1

(א) שלא לאכול וכו' – ובאלו ארצות אין נוהגין לאכול צלי בשני הלילות ואפילו צלי קדר [פי' שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה אלא מתבשל במוהל היוצא ממנו] אע"פ שאינו דומה לצליית הפסח שהפסח שנצלה בקדירה פסול אפ"ה יש לאוסרו מפני מראית העין שלא יטעו להתיר גם צלי אש ואפילו אם בישלו מתחלה במים ואח"כ עשאו צלי קדר יש לאסור מטעם זה ומיהו לצורך חולה קצת יש להקל בזה ואם היה צלוי ואח"כ בשלו מותר לכל:

ARUCH HASHULCHAN

וצלי קדר, והיינו להשים הבשר בקדירה בלא מים – נראה לי דמותר כיון דפסח פסול בכי האי גוונא, כדאיתא בגמרא (מא א). ואף שיש פלוגתא שם, אך זהו לעניין מלקות. אבל לכולי עלמא הפסח פסול, דאינו צלי אש (תוספות שם דיבור המתחיל "איכא"). וכן כתב הרמב"ם בפרק שמיני מקרבן פסח, עיין שם. ולכן גם בצלאו ואחר כך בשלו, או בשלו ואחר כך צלאו – מותר לאכול, כיון שפסול בקרבן פסח, כמו שכתב הרמב"ם שם. והאחרונים כתבו דאפילו צלי קדר, ובשלו ואחר כך צלאו – אסור. ואפילו בשלו ואחר כך עשאה צלי קדר – אסור, משום דשם "צלי" עליו (מגן אברהם ור"י). ולא ידעתי למה לנו להחמיר במנהגא בעלמא בדבר שאין בו טעם.

צפון

RESP. AVNEI NEZER OH 381

ועל כן נראה לדינא למאן דאמר אין הפסח נאכל [אלא] עד חצות. והוא הדין מצה. דלאחר חצות מותר לאכול. ובלאו הכי נראה כן דודאי אין חיוב שישאר טעם פסח ומצה בפיו רק בזמן המצוה. ועל כן נראה דאם בתחילת הסעודה או באמצע רואה שהוא קרוב לחצות. יאכל כזית מצה על תנאי אם הלכה כר' אלעזר בן עזרי' יהי' לשם אפיקומן. וימתין עד לאחר חצות ויאכל סעודתו. ואחר כך יאכל שנית אפיקומן ויוצא ממה נפשך. אם הלכה כראב"ע דעד חצות יוצא באפיקומן ראשון. ואחר חצות מותר לאכול דברים אחרים ואם הלכה כרבי עקיבא דעד שיעלה עמוד השחר יוצא באפיקומן השני.

גורד

RESP. R' AKIVA EIGER #1

ועכ"ז אלו נשאלתי אנכי על ככה, כמדומה הייתי מורה ובא, דכל מרבית ביתו אנשים יחזרו לברך, אבל לא הנשים והבנות. וטעמא דידי משום דיש לי לדון דאשה מותרת להתענות בי"ט, דאיסור תענית בי"ט נראה שהוא מדין עונג, וכן הוא ברמב"ם, והרי מצות עונג הוא בכלל מצות עשה דעצרת תהיה לכם, דדרשינן מניה חציו לד' וחציו לכם, וא"כ לא תהא מצוה זו עדיפא מכל מ"ע שהז"ג שנישים פטורות, ומה דאשה מחוייבת במצוה די"ט הוא רק בלא תעשה דלא תעשה כל מלאכה, אבל לא במצות עשה די"ט, וכמ"ש תוס' בקידושין (דף ל"ד ע"א ד"ה מעקה) ואף להר"ן שם דחייבות גם בעשה די"ט מ"מ זה רק בעשה דשביתת מלאכה משום דתמיד איתא גם לאו בהדי העשה, אבל בעשה דאין בה לאו פטורות ועי"ש, וכיון דאינה במצות תענוג מותרת להתענות, וממילא אם שכחה להזכיר של יו"ט בבהמ"ז א"צ לחזור ולברך, דהוי י"ט גבי דידהו כמו ר"ח לגבי דידן. זולת בליל א' דפסח דמחוייבות במצה מהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ, וכן בשבת אם שכחה לומר רצה, דכיון דמחוייבת במ"ע דקידוש מהקישא דזכור ושמור מחוייבת ג"כ בכל מ"ע דשבת, כמ"ש הר"ן פרק כל כתבי וז"ל שם: כתב ר"ת דנשים חייבות בג' סעודות וכן לבצוע על שתי ככרות שאף הן היו בנס המן, ואין צורך שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין כדילפינן מזכור ושמור את שישנו בשמירה ישנו בזכירה, ובכלל זה הוי כל חיובי דשבת עכ"ל, וממילא מחוייבת ג"כ במצות עונג דשבת ואסורה להתענות, ע"כ צריכה לחזור ולברך כנלע"ד.

הלל

ABUDRAHAM

ויש מגדולי המפרשים שהורו לברך על ההלל שתי פעמים אחד לפני הסעודה לקרא את ההלל וא' לאחר הסעודה לגמור את ההלל ומביאין ראייה לדבריהם מדאמרין בירושלמי דברכות (פ"א ה"ה) כל הברכות פותחות בברוך חוץ מברכה הסמוכה לחבירתה. מתיב ר' ירמיה הרי גאולה פי' ברכת אשר גאלנו שהיא סמוכה לברכת ההלל שלפניה ופותחת בברוך. ומתרץ שניא היא דאמר ר' יוחנן אם שמע הלל בבית הכנסת יצא פי' שהיו נוהגין לקרותו בבית הכנסת וכשהוא קורא אותו בביתו אינו מברך עליו שכבר בירך עליו בבית הכנסת. אבל מברך אשר גאלנו בביתו על כוס שני שלא בירך אותה בבית הכנסת. הלכך כיון דלפעמים אינה סמוכה פתחו בה בברוך כמו שנהגו בברכת אשר ברא ששון ושמחה.

נרצה

SHULCHAN ARUCH OH 481:2

(ב) חִיב אָדָם לְעֶסֶק בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח וּבִיצִיאת מִצְרַיִם, וּלְסַפֵּר בְּנִסִּים וּבִנְפִלְאוֹת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבוֹתֵינוּ, עַד שֶׁתְּחַטְּפוּנוּ שָׁנָה. הִגָּה: וְכָל דִּין לַיִל רִאשׁוֹן יֵשׁ גַּם כֵּן בַּלַּיִל שְׁנִי (אָגוּר). וְנוֹהֲגִים שְׁלֹא לְקָרוֹת עַל מִטָּתוֹ רַק פְּרִשְׁת שְׁמַע, וְלֹא שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁקוֹרִין בְּשְׁאָר לַיְלוֹת כְּדִי לְהִגָּן, כִּי לַיִל שְׁמוֹרִים הוּא מִן הַמְזִיקִין.